

ihhtimam göstermeleri olmak üzere çeşitli üstün vasıfları sebebiyle Hz. Peygamber tarafından övülmüşlerdir (meselâ bk. Tirmizî, "Siyer", 10; "Tefsîrû'l-Kur'ân", 35).

Eş'arîler'in içinde yetişen bazı önemli şahsiyetler şunlardır: Meşhur sahâbî ve kumandan Ebû Âmir el-Eş'arî, kardeşinin oğlu Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile fakih oğlu Ebû Bürde el-Eş'arî, muhaddis sahâbî Temîm b. Evs, sahâbe-tâbiîn devrinin Suriye - Filistin fakihî Abdurrahman b. Ganm, tâbiîn nesli âbid, zâhid ve muhaddislerinden Bilâl b. Sa'd, Eş'ariyye mezhebinin kurucusu Ebû'l-Hasan el-Eş'arî, Endülüslü fakih, muhaddis ve edip Ahmed b. Muhammed el-Eş'arî.

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcû'l-*arûs*, "ş'ar" md., III, 302; Buhârî, "Meğâzî", 74, "Farzû'l-*humus*", 15; Müslim, "Eymân", 7, 9, "Fezâ'ilü's-*şahâbe*", 166, 167; Tirmizî, "Siyer", 10, "Tefsîrû'l-Kur'ân", 35; İbnü'l-Kelbî, *Nesebü Ma'ad ve'l-Yemeni'l-kebir* (nşr. Nâcî Hasan), Beyrut 1408/1988, I, 133-134, 339-342; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 45, 348-349; II, 108; IV, 105-107; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 155-157, 298, 427-428; II, 780; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr* (Âmir), s. 126, 127-128; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 102, 266; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 211; III, 228, 318, 320-321; IV, 500; V, 24; İbn Düreyd, *el-İstikâk* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Bağdad 1979, s. 362, 416-418; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferid*, III, 400-401; Hermdânî, *Şifatü Cezireti'l-Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva'), Riyad 1397/1977, s. 73, 74, 101, 207, 258, 277; İbnü'l-Mağribî, *el-İnâs* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Beyrut 1980, s. 18, 159, 161, 200; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 397-398, 485; Bekrî, *Mu'cem*, I, 53-54; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 273-274; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 82; II, 336-337, 374-375; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), XVIII, 23; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 254; Kalkaşî, *Şubhu'l-a'sâ*, I, 335; a.mlf., *Nihâyetü'l-ereb fi ma'rifeti ensâbi'l-Arab*, Beyrut 1984, s. 51; Zürkânî, *Şerhu'l-Mevâhib*, Kahire 1329 — Beyrut 1393/1973, IV, 28-32; Süyûtî, *ed-Dürü'l-menşûr*, Beyrut 1403/1983, VIII, 627; Yahyâ b. Hüseyin b. Kâsim, *Ğâyetü'l-emânî* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire 1388/1968, s. 150-151; M. Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân*, Kahire 1362/1943, I, 174; Ziriklî, *el-Âlâm*, I, 334; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 364; II, 61, 368, 380, 596; III, 510-511; IV, 192, 195-196, 449-450; VI, 286, 377; VIII, 603; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VII, 243; IX, 164; Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ilü'l-Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 30-31; Mustafa Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 83-89; İbrâhîm Ahmed el-Makhafî, *Mu'cemü'l-müddün ve'l-kabâ'ilü'l-Yemeniyye*, San'a 1985, s. 24; Mustafa Murad ed-Debbâğ, *el-Kabâ'ilü'l-Arabiyye ve selâ'ilühâ fi bilâdinâ Filisîn*, Beyrut 1986, s. 103-104.

EŞ'ARİ, Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد الأشعري)

Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed
b. Meymûn el-Mâlikî el-Eş'arî
(ö. 690/1291'den sonra)

Endülüslü fakih, muhaddis ve edip.

İbnü's-Sükkân diye de bilinir. Doğum yeri olan Endülü's'teki Mâlikî şehrinden on iki yaşında iken ayrılıp babası ile birlikte Tunus'a göç etti. Burada devrin tanınmış âlimlerinden fıkıh, hadis ve Arap edebiyatı dersleri aldı. Tahsilini tamamladıktan sonra daha çok hadis rivayetiyle ve eser telifiyle meşgul oldu, birçok talebe yetiştirdi. Rivayet ettiği hadislerden hükümler çıkarır ve bunları bizzat yaşamaya çalışırdı. Geniş kitap bilgisi yanında âlimleri el yazılarından tanıma kabiliyetine de sahipti. *er-Risâletü'l-Mağribiyye* adlı seyahatnâmesiyle meşhur olan Ebû Muhammed el-Abderî onunla 689 (1290) yılında hac dönüşü görüştüğünü söylemekte, Eş'arî'nin sade yaşayışı, güzel ahlâkı ve ibadete düşkünlüğünden söz etmektedir. Seyyah İbn Rüseyd'in de görüştüğü Eş'arî'nin 690 (1291) yılından sonraki hayatı hakkında bilgi bulunmadığı gibi hangi tarihte vefat ettiği de bilinmemektedir.

Eserleri. Eş'arî'nin kaynaklarda zikredilen eserleri şunlardır: 1. *Hulâşatü's-şafâ min haşâ'îşi'l-Muştafâ*. 320 kûsur beyitten meydana gelen eserde Hz. Peygamber'in bütün mucizelerinin bir araya getirilmesi amaçlanmıştır. 2. *İkmâlü Meydânî's-sâbiğin ve hilyetü's-şâdiqine'l-muşaddıqîn fi zikri's-şahâbeti'l-ekremîn*. Ebû'r-Reb' el-Kelâfî'nin, sahâbîlerin ve Asr-ı saâdet'te yaşayan büyük tâbiîlerin hal tercümelerini konu alan yarım kalmış eserini tamamlayan bir çalışmadır. 3. *İkmâlü Tezyîli (Zeyli) Ebî Bekir b. Fethûn 'ale'l-İstî'âb*. İbn Abdülber en-Nemerî'nin *el-İstî'âb*'ına Ebû Bekir b. Fethûn tarafından yapılan zeyli ikmal etmek üzere yazdığı bu eserin Abderî ile görüştüğü 689 (1290) yılında henüz tamamlanmadığı bilinmektedir.

Şiirleriyle de tanınan Eş'arî'nin kaynaklarda bunlardan başka, hocası fakih Muhammed b. Hasan b. Hubeyş'in hocalarını anlattığı ve kitaplarını bir araya getirdiği *Bernâmec* adlı eseriyle *el-İttihâ' alâ mâ yelzemü fi ref'i'l-eydî fi's-şalâti mine'l-ittibâ'* adlı kitabı zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 176; İbn Rüseyd, *Mil'ül-aybe bimâ cumi'a bi-tûlî'l-ğaybe fi'l-vicheti'l-veche* (nşr. Muhammed el-Habîb), Tunus 1402/1982, II, 409-413; Makkarî, *Nefhu't-tib*, IV, 312-313; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Trablus 1989, I, 90-91; Abdülvehhâb b. Mansûr, *Âlâmü'l-Mağribi'l-Arabî*, Rabat 1406/1986, IV, 217-219; Mahfûz, *Terâcimü'l-mu'ellifin*, III, 45-46.

EŞ'ARİ, Ebû Bürde

(أبو بردة الأشعري)

Ebû Bürde Âmir b. Ebî Mûsâ
Abdillâh b. Kays el-Eş'arî
(ö. 104/722)

Kûfe kadısı, fakih ve muhaddis tâbiî.

Kaynaklarda adı Âmir, Hâris ve Ebû Bürde olarak üç farklı şekilde kaydedilmekteyse de birincisi daha yaygındır. Bu ad, Yemâme savaşlarında hayatını kaybeden amcası Âmir'in hâtrasını yaşatmak için verilmiştir. Âmir, babası Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin Basra kadılığı döneminde doğmuş ve bir süt anneye verilmiştir. Süt emzirme dönemi sona erince bir hırkaya (bürde) sarılı olarak getirildiği için babası tarafından kendisine "Ebû Bürde" lakabı takılmış ve daha çok bu lakapla tanınmıştır. Lakapların yazılışındaki benzerlik sebebiyle zaman zaman ashaptan Ebû Berze (أبو برزة) ile karıştırıldığı olmuştur. Doğum yılı kaydedilmemekle beraber seksen yaşından sonra vefat ettiği belirtilmektedir. Ölüm yılı olarak 103 (721), 104 (722), 106 (724) ve 107 (725) yılları verilmekteyse de umumiyetle kabul edilen ikinci tarihtir.

Küfeli tâbiîlerin ikinci tabakasından olan Ebû Bürde fıkıh ve hadis gibi İslâmî ilimlerde geniş bilgiye sahipti. İlk öğrenimini babasından ve Abdullah b. Selâm'dan gördü. Ayrıca Hz. Âişe, Hz. Ali, Ebû Hüreyre, Esved b. Yezîd, Avf b. Mâlik, Abdullah b. Ömer, Zübeyr b. Avvâm ve oğlu Urve gibi meşhur muhaddislerle bazı tâbiîn ulemâsından hadis okudu. Öğrendiklerini kaydetmeyip ezberlemesini tavsiye eden babası, onun kendisinden dinleyerek yazdığı bütün hadisleri imha etti. Hadis münekkittlerince *sika** kabul edilen Ebû Bürde el-Eş'arî'nin rivayet ettiği bazı hadisler *Kütüb-i Sitt*e'de yer almaktadır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 28). "Sarhoşluk veren her şey haramdır" (Buhârî, "Edeb", 80, "Aşkâm", 22; Müslim, "Esrîbe", 64); "Velinin izni olmadan kıyılan nikâh geçerli sayılmaz" (Ebû Dâvûd,

EŞ'ARİ, Ebû Bürde

"Nikâh", 19; Tirmizî, "Nikâh", 14; İbn Mâce, "Nikâh", 15) meâlindeki meşhur hadisler bunlardandır. Kendisinden hadis dinleyenler arasında kardeşi İshak, oğulları Ebû Bekir, Abdullah, Saîd ve Bilâl yanında Şa'bî, Ebû İshak es-Sebîî, Ömer b. Abdülazîz, Katâde b. Diâme, Mekhûl b. Ebû Müslim gibi önemli şahsiyetler de vardır.

Ebû Bürde üstün ahlâkı ve geniş bilgisiyle çevresindekilerin takdirini kazanmıştır. Horasan Valisi Yezîd b. Mühelleb tarafından teklif edilen bir görevi ehil olmadığı gerekçesiyle geri çevirmiştir.

Tarihçiler, Muâviye b. Ebû Süfyan'ın hutbelerde Hz. Ali'ye beddua edilmesine dair emrine karşı çıkan Hucr b. Adî aleyhinde, halifeye hakaret ve halkı isyana davet ederek genel asayiş bozduğu yolunda rapor veren dört önemli kişiden birinin Ebû Bürde olduğunu nakletmektedir (Taberî, V, 269; İbnü'l-Esir, III, 483). Yine Haccâc'a karşı bir isyan başlatan Hâricî liderlerinden Şebîb b. Yezîd'e biat ettiği de (76/695-96) kaydedilmektedir (Taberî, VI, 248). Ancak Haccâc tarafından Kâdî Şüreyh'in istifasıyla boşalan Kûfe kadılığına tayin edildiği (79/698) bilindiğine göre bu rivayeti ihtiyatla karşılamak gerekir. Bir müddet sonra bu görevden azledilerek yerine kardeşi Ebû Bekir tayin edilmiştir. Babasının Basra ve Kûfe, kendisinin Kûfe, oğlu Bilâl'in de her iki şehrin kadılığında bulunması sebebiyle kendileri hakkında "bir dizide üç kadî" sözü meşhur olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Vakîdî, *el-Megâzî*, III, 1116; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 268-269; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 365; Ahmed b. Hanbel, *el-İlâli* (Vasiyyullah), I, 214, 439, 456; Buhârî, *et-Târîh u'l-kebir*, VI, 365; a.mlf., *et-Târîh u's-şagîr*, I, 248-249; Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl* (nşr. Yûsuf Abdurrahmân el-Marâşlî), Beyrut 1406/1986, s. 169-170; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 589-590; Fesevî, *el-Ma'rîfe ve't-târîh*, Medine 1410/1990, I, 262, 267, 270, 440, 451; II, 555, 624, 695, 706; III, 690; Vekîf, *Ahbarü'l-kuğât*, Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), II, 408-411; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 268-269; VI, 248; Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ*, Haydarâbâd 1332 — Beyrut 1402/1983, I, 126; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, V, 187-188; İbnü'l-Kayserânî, *el-Cem' beyne ricâlî's-Şahîhayn*, Beyrut 1405, I, 376-377; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 483; IV, 411, 452, 456, 466; VI, 105; Nevevî, *Tehzîb*, I/2, s. 178-179; Zehebî, *el-İber*, I, 97; a.mlf., *A'lâmü'n-nübe-lâ*, IV, 343-346; V, 5-7; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 18-19; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, VII, 176-178; Fahreddin Atar, *İslâm Adliye Teşkilâtı*, Ankara, ts. (Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları), s. 139, 141, 148, 155; H. Ritter, "Eş'arî", *İA*, IV, 390; J. Schacht, "al-Ash'arî Abû Burda", *EI*² (İng.), I, 693-694; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 28.

SAFFET KÖSE

EŞ'ARİ, Ebû Mûsâ
(bk. EBÜ MÛSÂ el-EŞ'ARİ).EŞ'ARİ, Ebû'l-Hasan
(أبو الحسن الأشعري)

Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Ebî Bişr
İshâk b. Sâlim el-Eş'arî el-Basrî
(ö. 324/935-36)

Eş'ariyye mezhebinin kurucusu.

Yemen'deki Eş'ar kabilesine mensup olan sahâbî Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin soyundan geldiği için Eş'arî nisbesiyle tanınmıştır. Onun Ebû Mûsâ'nın soyundan gelmediğine ilişkin bazı iddialar varsa da bunlar ilmîlikten uzaktır. Ehl-i sünnet akîdesinin gelişip yayılmasına olan önemli katkılarından dolayı "Nâsirüddin" lakabıyla da anılır. Yaygın olmamakla birlikte bazı kaynaklarda dedesine nisbetle kendisinden İbn Ebû Bişr diye de söz edilir (İbnü'n-Nedîm, s. 231; Kâdî Abdülcebbar, s. 235). Doğum tarihi hakkında farklı görüşler varsa da genellikle 260 (873-74) yılında Basra'da doğduğu kabul edilir.

Küçük yaşta babasını kaybeden Eş'arî onun vasiyeti üzerine Sünnî bir âlim olan Yahyâ b. Zekeriyâ es-Sâcî'nin öğrencisi oldu. Annesinin Mu'tezile âlimlerinden Ebû Ali el-Cübbâî ile evlenmesinden sonra da onun himayesinde yetişti ve kendisinden kelâm tahsil etti. Bir taraftan da Abdurrahman b. Halef, Ebû Halîfe el-Cumahî, Sehl b. Nûh, Muhammed b. Ya'kûb gibi Sünnî âlimlerden hadis ve fıkıh dersleri aldı. Basra'da oturduğu yıllarda zaman zaman Bağdat'a giderek Ebû İshak el-Mervezî'nin Mansûr Camii'ndeki cuma derslerine katıldı. Hocası Cübbâî'nin etkisiyle gençliğinde Mu'tezilî görüşleri benimsemesine, hatta bunları savunan eserler yazmasına rağmen 300 (912-13) yılı civarında bir cuma günü Basra Camii'nde Mu'tezile'den ayrılıp Ehl-i sünnet'e intisap ettiğini ve Ahmed b. Hanbel ile diğer hadis âlimlerince temsil edilen Selef itikadını benimsediğini açıkladı. Hayatındaki bu değişikliğin daha ileri bir tarihte gerçekleştiğini söyleyenler varsa da bu ziyaf bir ihtimal olarak görülmektedir. Zira Demirkapı (Bâbüleb-vâb) halkına hitaben yazdığı risâlenin (*Risâle ilâ ehli's-Şeğr*) 297 (909-10) tarihini taşıması (*Uşûlü Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a*, nâşirin mukaddimesi, s. 12) ve bu risâlede Ehl-i sünnet akîdesini savunması bunun açık delilidir. Kaynaklar Eş'a-

rî'nin itikadî ve fikrî hayatındaki bu değişikliği farklı sebeplere bağlar. Eş'ariyye kaynaklarının ittifakla kaydettiğine göre bunun en önemli sebebi, bir ramazan ayında birkaç defa rüyasında gördüğü Hz. Peygamber'in, sünnetindeki esaslara bağlı kalıp onları savunması hususunda Eş'arî'yi ikaz etmesidir. Herhangi bir ilmî mesnede dayanmayan bu rivayetin, hizipler arası mücadelelerde sık sık üretilen hayal mahsulü olaylardan olduğu bilinmektedir (krş. Abdurrahman Bedevî, I, 493-497). Eş'arî'nin, Allah'ı zorunluluk altına sokan (vücûb alellah, bk. ASLAH; VÜCÛB) Mu'tezile görüşünün yanlışlığını farkederek hocası Cübbâî ile, bu görüşle ilgili üç kardeş (ihve-i selâse*) meselesi etrafında yaptığı münakaşalarda tatmin edici cevaplar alamamasının Mu'tezile'den ayrılmasında etkili olduğu kabul edilir (İbn Asâkir, s. 39-41). Bazı aşırı Hanbelîler'in telakkisine göre ise Eş'arî'nin dedesinden intikal eden bir mirasın Basra kadısı tarafından Sünnî olmadığı gerekçesiyle kendisine verilmeyişi veya şöhrete kavuşma hevesi onun Mu'tezile'den ayrılmasına sebep olmuştur (Ahvâzî, s. 155). Ancak Hanbelîler'in aşırı tutuculuğu ve Eş'arî'ye tekfire kadar varan suçlamalar yöneltmeleri bu iddianın da ithamdan öte bir değer taşımadığını gösterir. Eş'arî'nin mezhep değiştirmesini özel bir olaya bağlamak yerine onun gerçeği arama çabalarının, özellikle başta Ebû Hanîfe ve takipçilerinin konuyla ilgili düşünceleri olmak üzere daha önce yapılmış olan Mu'tezile'yi tenkit mahiyetindeki çalışmaları incelemesi ve bu suretle kaydettiği fikrî gelişmenin bir sonucu saymak daha makul görülmektedir.

Eş'arî muhtemelen 300'lü yıllarda Bağdat'a giderek hayatının geri kalan kısmını orada geçirdi. Bağdat'ta Hanbelîler'in ileri gelenlerinden Hasan b. Ali el-Berberhârî'yi ziyaret ederek ona Mu'tezile âlimleriyle, ayrıca hristiyan, yahudi ve Mecûsiler'e karşı verdiği fikrî mücadeleleri bulunduğunu uzun uzun anlattıysa da beklediği ilgiyi göremedi. Daha sonra Ahmed b. Hanbel'in akîdesini savunan *el-İbâne*'yi yazıp Berberhârî'ye sundu; ancak bu defa da beklediği ilgiyi bulamadı (İbn Ebû Ya'lâ, II, 18). Basra'da yürüttüğü öğretim ve telif faaliyetlerine Bağdat'ta Sünnî inanç doğrultusunda devam ederek pek çok öğrenci yetiştirdi. İmâmiyye'nin ileri gelenlerinden biri iken Eş'arî ile yaptığı münazarada yenik düşen Ebû'l-Hasan el-Bâhilî'den